

بررسی وضعیت امکانات مجموعه‌سازی در کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی تحت پوشش سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی

طیبه شه‌میرزادی^۱

فردین کولائیان^۲

جواد بشیری^۳

چکیده

هدف: هدف از پژوهش حاضر بررسی وضعیت امکانات مجموعه‌سازی کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی تحت پوشش سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی است.

روش پژوهش: روش این پژوهش پیمایشی است و برای گردآوری اطلاعات از پرسشنامه استفاده شده است. از نرم‌افزار اکسل^۴ به منظور ثبت و تحلیل آماری اطلاعات بهره گرفته شده است. اطلاعات از طریق ارسال پرسشنامه برای ۶۳ کتابخانه تخصصی گردآوری شد. در مجموع ۴۹ پرسشنامه تکمیل شده یعنی ۷۷/۸ درصد از کل پرسشنامه‌ها دریافت گردید.

نتیجه‌گیری: نتایج کلی بیانگر آن است که در کتابخانه‌های مورد مطالعه، تعداد کل افراد شاغل ۹۶ نفر است که از این میان ۴۰ نفر دارای تخصص کتابداری از فوق‌دیپلم تا فوق‌لیسانس می‌باشند. وضعیت بودجه و وضعیت منابع علمی در غالب کتابخانه‌های مورد بررسی نامناسب است. ۵۵/۱ درصد کتابخانه‌ها به اینترنت با آی.پی مستقل^۵ دسترسی دارند و ۲۸/۵۸ درصد فاقد اینترنت با آی.پی مستقل هستند.

کلید واژه: اینترنت، بودجه، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی، مجموعه‌سازی، منابع اطلاعاتی، نیروی انسانی.

مقدمه

نیاز به منابع علمی جدید در دانشگاه‌ها و موسسات و مراکز تحقیقاتی ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. تهیه و تأمین منابع علمی و تحقیقاتی به تقویت ساختار دانشگاه‌ها و موسسات و مراکز تحقیقاتی منجر می‌شود. دانشجویان، اعضای هیات علمی و کارکنان دانشگاه‌ها و موسسات پژوهشی به طور مستمر در صدد دستیابی به اطلاعات جدید و یافته‌های علمی نوین می‌باشند. هر اندازه متصدیان امور پژوهشی و آموزشی کشور بتوانند در راستای رفع این نیازها و تأمین منابع علمی متناسب با نیازهای محققان گام بر دارند، بدون شک آهنگ توسعه در کشور شتاب بیشتری به خود خواهد گرفت. منابع علمی به‌هنگام و روزآمد، باید به‌گونه‌ای دسترس‌پذیر شوند که جامعه استفاده‌کننده به سهولت امکان دسترسی به آن را داشته باشند. (رادمهر، ۱۳۸۵)

۱. عضو هیات علمی مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی. سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی

۲. عضو هیات علمی مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی. سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی.

۳. عضو هیات علمی مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی. سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی.

4. Excel

5. IP Valid . پروتکل اینترنت مستقل

انتخاب مرتبط‌ترین و مناسب‌ترین منابع اطلاعاتی از میان انبوه عظیم مدارک و منابع اطلاعاتی (اعم از چاپی و الکترونیکی) متناسب با بودجه در نظر گرفته شده، کاری بسیار مشکل است. به همین دلیل امروزه «دسترسی به اطلاعات به جای حفظ و نگهداری» یکی از هدف‌های اصلی و مهم کتابخانه‌هاست و نقش فراهم‌آوری و ارتباط آن با مسئله «دسترسی» با تاکید بر فراهم‌آوری به منظور ایجاد امکان دسترسی سریع برای مراجعان منفرد به جای تاکید بر فراهم‌آوری به منظور نگهداری، در معرض تغییر و تحول قرار گرفته است. تجربه نشان داده است که کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی در امر مجموعه سازی منابع اطلاعاتی به شکل چاپی و الکترونیکی با مشکلات عدیده‌ای از جمله: کمبود منابع مالی، افزایش بهای منابع اطلاعاتی، نوسانات نرخ ارز، کمبود نیروی انسانی متخصص کتابداری و اطلاع‌رسانی، فقدان IP مستقل برای دسترس پذیری منابع الکترونیکی، و مواردی از این قبیل مواجه هستند. مسأله پیش روی پژوهش حاضر آن است که وضعیت فراهم‌آوری و مجموعه سازی در کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی تحت پوشش سازمان چگونه است؟ این امر منجر به توصیف تفصیلی وضعیت مجموعه‌های موجود در کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی تابعه سازمان می‌شود.

تعاریف عملیاتی اجزای مسئله

امکانات مجموعه‌سازی: منظور از امکانات مجموعه‌سازی در این مقاله، نیروی انسانی، تعداد منابع اطلاعاتی موجود در کتابخانه‌ها، بودجه و اینترنت در انجام امور مربوط به مجموعه‌سازی در کتابخانه‌ها می‌باشد.

سازمان: منظور از سازمان در این مقاله سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی است.

پرسش‌های اساسی

در این پژوهش سعی شده است به پرسش‌های اساسی زیر پاسخ داده شود:

۱. وضعیت کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی تابعه سازمان از نظر افراد متخصص در حوزه مجموعه‌سازی چگونه است؟
۲. وضعیت تعداد موجودی منابع اطلاعاتی در سطح کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی تابعه سازمان چگونه است؟
۳. وضعیت بودجه اختصاص یافته برای تهیه منابع اطلاعاتی در کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی تابعه سازمان چگونه است؟
۴. چه تعداد از کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی تابعه سازمان به اینترنت با آی.پی مستقل دسترسی دارند؟

روش پژوهش

روش پژوهش در پژوهش حاضر پیمایشی است. برای گردآوری اطلاعات از پرسشنامه استفاده شده است. پرسشنامه پژوهش برای تمامی روسای کتابخانه‌ها ارسال گردید. داده‌های گردآوری شده با استفاده از جداول آماری اکسل و در راستای پرسش‌های اساسی پژوهش تجزیه و تحلیل شده‌اند.

جامعه مورد مطالعه

جامعه مورد مطالعه پژوهش حاضر عبارتند از کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی تابعه سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی که ۶۳ موسسه/مرکز تحقیقاتی می‌باشند. از این تعداد ۴۹ موسسه/مرکز (۷۷/۷۷ درصد) به پرسشنامه پاسخ دادند.

پیشینه پژوهش در داخل و خارج از کشور

حقیقی (۱۳۷۲) در تحقیق خود با عنوان "ارزیابی مجموعه کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران" وضعیت موجود ۱۵۳ کتابخانه دانشگاهی تهران را بررسی و با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی انجمن کتابخانه‌های پژوهشی و دانشگاهی (ACRL) آمریکا مورد ارزیابی قرارداد. نتایج حاصل از این تحقیق نشان می‌دهد که مجموعه کتابخانه‌ها به موازات توسعه

تکمیلی رشته‌های آن رشد نکرده است. کمبود نیروهای متخصص کتابداری در فعالیت تهیه و سفارش و فقدان بودجه از مشکلات اساسی این کتابخانه‌ها در تهیه منابع اطلاعاتی است.

سیف (۱۳۷۳) در پایان نامه کارشناسی ارشد خود وضعیت انتخاب منابع اطلاعاتی چاپی غیرفارسی، سه دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران و شهید بهشتی را مورد بررسی قرار داده است. براساس اطلاعات به دست آمده، مجموعه هیچ یک از کتابخانه‌های مورد پژوهش در سطح استانداردهای بین‌المللی یا حتی نزدیک به آن نیست. کمبود نیروهای متخصص کتابداری و عدم ثبات سیاست مالی از مشکلات اساسی این کتابخانه‌ها است.

صیامیان (۱۳۷۳) در پایان نامه خود به با استفاده از روش پیمایشی، به بررسی وضعیت نیروی انسانی در ۲۲ کتابخانه مرکزی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور و مقایسه آنها با استاندارد نیروی انسانی ACRL می‌پردازد. نتایج حاصل بیانگر آن است که کل نیروی انسانی متخصص مورد نیاز کتابخانه‌های مورد مطالعه، طبق فرمول B می‌بایست ۱۸۲ نفر باشد در حالیکه پژوهش نشان می‌دهد که ۸۵ نفر نیروی انسانی متخصص در کتابخانه‌ها وجود دارند.

شعبانی (۱۳۷۷) در پایان نامه کارشناسی ارشد وضعیت مجموعه‌سازی کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های ایران و شیوه انتخاب و تهیه منابع اطلاعاتی را مورد بررسی قرار داده نتایج این پژوهش نشان می‌دهد مجموعه‌سازی در این کتابخانه‌ها دارای نقاط ضعف زیادی است. نیروی انسانی این بخش دارای تحصیلات کتابداری نیستند از ۵۳ کارمند بخش مجموعه‌سازی فقط ۵ کارمند دارای تحصیلات کارشناسی کتابداری هستند. کتابخانه‌ها از بودجه مستقلی برخوردار نیستند.

شعبی‌زاده (۱۳۷۷) در تحقیق خود به بررسی و سنجش زیرساخت‌های اطلاعاتی کتابخانه‌های تحت پوشش سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران پرداخته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که اغلب کتابخانه‌ها از نظر نیروی انسانی، مجموعه، بودجه و امکانات در سطح بسیار پایینی قرار دارند.

اعظمی ساردویی (۱۳۷۸) در تحقیقی به وضع موجود کتابخانه‌های تابعه دانشگاه علوم پزشکی کرمان پرداخته است. نتایج حاصل از پژوهش نشان داد که منابع موجود در کتابخانه‌های مورد بررسی در مقایسه با تعداد منابع مورد نیاز براساس استانداردها رقم بسیار پایینی است و تنها ۳ درصد منابع مورد نیاز براساس استاندارد را شامل می‌شود. ۷ کتابخانه از ۱۵ کتابخانه مورد بررسی فاقد نیروی انسانی متخصص می‌باشند و اغلب کتابخانه‌ها به دلیل تنگناهای مالی در تهیه منابع روزآمد با مشکل جدی روبرو هستند.

هاشمیان (۱۳۸۲) در پایان نامه کارشناسی ارشد خود ضمن بررسی وضعیت کتابخانه‌های بیمارستانی دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران، تهران و شهید بهشتی به مقایسه وضعیت نیروی انسانی، منابع چاپی، خدمات و وضعیت فیزیکی این کتابخانه‌ها با استانداردهای کتابخانه‌های بیمارستانی ۲۰۰۲ و استاندارد مجموعه کتابخانه‌های مراکز آموزشی درمانی می‌پردازد. براساس نتایج این پژوهش حدود نیمی از کتابخانه‌های بیمارستانی از نظر داشتن نیروی انسانی متخصص زیر سطح استاندارد هستند. هیچیک از کتابخانه‌های مورد بررسی از نظر مجموعه کتابها استاندارد نیستند. ۸۳/۹ درصد از کتابخانه‌ها از اینترنت استفاده می‌کنند.

نصیریان و عصاره (۱۳۸۳) در به بررسی وضعیت کتابخانه‌های واحدهای دانشگاهی منطقه شش دانشگاه آزاد اسلامی (آبادان، خرمشهر، امیدیه، اهواز، ایذه، بهبهان، دزفول، رامهرمز، شوشتر، ماهشهر، مرکز علوم و تحقیقات، و مسجد سلیمان) و مقایسه نتایج حاصل با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران پرداخته است. نتایج بدست آمده حاکی از آن است که وضعیت کتابخانه‌های مورد بررسی به ویژه از نظر کمی (نیروی انسانی، مجموعه، ساختمان و تجهیزات و بودجه) در مقایسه با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی اختلاف چشمگیر دارد.

شهمیرزادی (۱۳۸۴) در تحقیق خود به بررسی وضعیت مجموعه‌سازی ۸۲۲ کتابخانه عمومی ایران پرداخته است. یافته‌های تحقیق بیان می‌دارد ۹۸/۸ درصد از کتابخانه‌های مورد مطالعه، کتب فارسی خود را از طریق هیأت امنای دریافت می‌کنند در نتیجه فاقد کمیته انتخاب هستند، بیش از ۴۶ درصد کتب غیرفارسی، بیش از ۹۴ درصد نشریات فارسی و ۱۵/۸ درصد نشریات غیرفارسی نیز از این طریق دریافت می‌شود.

ملکی و شعبانی (۱۳۸۵) در تحقیق خود به بررسی وضعیت موجود کتابخانه‌های تخصصی استان اصفهان از نظر مجموعه‌سازی، خدمات، منابع انسانی، فضا و تجهیزات و بودجه پرداخته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد کتابخانه‌های مورد مطالعه در مجموع دارای ۲۵۳۹۴۴ جلد کتاب و ۱۲۰۱ عنوان نشریه ادواری هستند. ۵۷/۱ درصد به کاربران خدمات اینترنتی ارائه می‌دهند، و ۲۳/۸

درصد دارای صفحات وب مستقل دارند. ۵۱/۲ درصد کارکنان زن و ۴۸/۸ درصد مرد بوده و از آن میان ۴/۹ درصد کارشناس ارشد، ۳۴/۱ درصد کارشناس و ۴/۹ درصد کاردان کتابداری و اطلاع‌رسانی بوده‌اند. ترکیان تبار (۱۳۸۷) در تحقیق خود به بررسی وضعیت کتابخانه‌های دانشگاهی منطقه پنج دانشگاه آزاد اسلامی پرداخته است نتایج حاصل از این تحقیق نشان می‌دهد تمامی کتابخانه‌ها در زمینه مجموعه، نیروی انسانی، خدمات، ساختمان... با استاندارد فاصله بسیار دارند.

نزوتا^۱ (۱۹۸۵) در پژوهشی به ارزیابی توسعه مجموعه و روند آن در کتابخانه‌های عمومی نیجریه می‌پردازد. تنها ۹ پرسشنامه از ۱۹ پرسشنامه ارسالی اطلاعات مفیدی را در اختیار می‌گذارد که نتایج، نشانگر آن است که منابع مالی دولتی بسیار ناچیزی در اختیار این کتابخانه‌ها وجود دارد. تعداد کارکنان بیش از حد لزوم است.

آشور (۱۹۹۱) در تحقیق خود با عنوان "ارزشیابی مجموعه‌های کتابخانه‌های دانشگاهی سعودی بر اساس استانداردهای ACRL"، یکایک کتابخانه‌های پادشاهی سعودی را با استانداردهای ACRL در خصوص مجموعه‌سازی بررسی می‌کند. تحقیق به روشنی نشان داد که مجموعه شش کتابخانه دانشگاهی (به استثنای دانشگاه ملک سعود) به مراتب پایین‌تر از استانداردهای ACRL هستند. دلایل این کمبود مجموعه‌ها عبارتند از فقدان طرح‌های مجموعه‌سازی، مشکلات مدیریتی و عدم کفایت مالی.

یافته‌های پژوهش

به منظور شناخت وضعیت موجود امکانات مجموعه‌سازی در کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی تابعه سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، پرسشنامه‌ای متشکل از ۱۲ پرسش تنظیم و ارسال شد. نتایج حاصله از ۴۹ پرسشنامه دریافتی (۷۷/۸ درصد) در خصوص وضعیت کلی امکانات مجموعه‌سازی با توجه به وجود یا فقدان نیروی متخصص مجموعه‌سازی، تعداد منابع اطلاعاتی موجود، میزان بودجه و دسترسی به اینترنت استخراج شد و در پاسخ به پرسش‌های تحقیق حاضر مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

برای تدوین جداول و نمودارها از صفحات گسترده اکسل استفاده شده است. در ادامه نتایج و یافته‌های حاصل از پژوهش براساس سوالات تحقیق ارائه می‌شوند.

پرسش ۱. چه تعداد از کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی تابعه سازمان دارای افراد متخصص در حوزه مجموعه‌سازی هستند؟

در جدول ۱ و ۲ وضعیت کتابخانه‌های مورد بررسی از نظر دارا بودن افراد متخصص در حوزه کتابداری و مجموعه‌سازی ارائه شده است.

		تعداد کارکنان کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی	
تعداد افراد دارای تخصص کتابداری	دکتری	تعداد	۰
		درصد	۰
	فوق لیسانس	تعداد	۷
		درصد	۷/۳
	لیسانس	تعداد	۲۲
		درصد	۲۲/۱
فوق دیپلم	تعداد	۱۱	
	درصد	۱۱/۵	
تعداد افراد غیرمتخصص کتابداری	دکتری	تعداد	۱
		درصد	۱
	فوق لیسانس	تعداد	۸
		درصد	۸/۳

۱۶	تعداد	لیسانس	
۱۶/۷	درصد		
۷	تعداد	فوق‌دیپلم	
۷/۳	درصد		
۲۴	تعداد	دیپلم	
۲۵	درصد		
۹۶	تعداد	جمع کل	

بطور کلی جدول ۱ نشانگر آن است که از تعداد کل ۹۶ نفر افراد شاغل در ۴۹ کتابخانه‌موسسات و مراکز تحقیقاتی مورد مطالعه ۲۴ نفر (۲۵ درصد) دارای مدرک تحصیلی دیپلم و زیر دیپلم، ۲۲ نفر (۲۲/۱ درصد) دارای تخصص کتابداری با مدرک تحصیلی لیسانس، ۱۱ نفر (۱۱/۵ درصد) دارای تخصص کتابداری با مدرک تحصیلی فوق دیپلم، ۱۶ نفر (۱۶/۷ درصد) با مدرک تحصیلی لیسانس بدون تخصص کتابداری، ۸ نفر (۸/۳ درصد) با مدرک تحصیلی فوق لیسانس بدون تخصص کتابداری، ۷ نفر (۷/۳ درصد) با مدرک تحصیلی فوق لیسانس تخصص کتابداری، ۷ نفر (۷/۳ درصد) با مدرک تحصیلی فوق دیپلم بدون تخصص کتابداری و ۱ نفر (۱ درصد) با مدرک دکترا بدون تخصص کتابداری می‌باشند. در کل افراد با تخصص کتابداری از فوق دیپلم تا فوق لیسانس ۴۰ نفر می‌باشند.

حضور و نقش کمرنگ کتابداران در کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی، در پاسخ به این سوال کاملاً مشخص است. هر قدر این نقش کم رنگ تر باشد، انتظار پاسخگویی مناسب به کاربران و تأمین نیازهای آنها از هر جهت، کاهش خواهد یافت.

۰	تعداد	دکتری	تعداد افراد دارای تخصص کتابداری	
۰	درصد			
۴	تعداد	فوق لیسانس		
۹/۳	درصد			
۱۴	تعداد	لیسانس		
۳۲/۶	درصد			
۱۰	تعداد	فوق دیپلم		
۲۳/۳	درصد			
۰	تعداد	دکتری		تعداد افراد غیرمتخصص کتابداری
۰	درصد			
۴	تعداد	فوق لیسانس		
۹/۳	درصد			
۵	تعداد	لیسانس		
۱۱/۶	درصد			
۱	تعداد	فوق دیپلم		
۲/۳	درصد			
۵	تعداد	دیپلم و زیر دیپلم		
۱۱/۶	درصد			
۴۳	تعداد	جمع کل		

اطلاعات جدول ۲ حاکی از آن است که از تعداد کل ۹۶ نفر افراد شاغل در ۴۹ کتابخانه‌موسسات و مراکز تحقیقاتی، تعداد ۴۳ نفر (۴۴/۸ درصد) در امور مجموعه‌سازی فعالیت دارند. افراد با مدرک تحصیلی لیسانس کتابداری (۱۴ نفر، ۳۲/۶ درصد)

بیشترین مسئولیت را بر عهده دارند و افراد با مدرک فوق‌دیپلم کتابداری (۱۰ نفر، ۲۳/۳ درصد) در رتبه بعدی قرار دارند. تعداد ۱۰ کتابخانه (۲۳/۳ درصد) نیز اعلام نمودند که کل امور کتابخانه را تنها ۱ نفر اداره می‌کند.

پرسش ۲. وضعیت تعداد موجودی منابع اطلاعاتی در سطح کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی تابعه سازمان چگونه است؟

در جدول ۳-۵ وضعیت کتابخانه‌های مورد بررسی از نظر دارا بودن تعداد منابع اطلاعاتی ارائه شده است.

جدول ۳- توزیع تعداد موجودی منابع و رشد سالانه منابع کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی (۴۹ کتابخانه)			
121851	عنوان	تعداد موجودی منابع	کتابهای فارسی
171165	نسخه		
5365/2	عنوان	رشد سالانه منابع	
5591	نسخه		
114	عنوان	تعداد موجودی منابع	کتابهای الکترونیکی فارسی
20	عنوان	رشد سالانه منابع	
73296	عنوان	تعداد موجودی منابع	کتابهای غیرفارسی
86104	نسخه		
3112	عنوان	رشد سالانه منابع	
2593	نسخه		
۴۰۸۹	عنوان	تعداد موجودی منابع	کتابهای الکترونیکی غیرفارسی
۵۴۰	عنوان	رشد سالانه منابع	
6755	عنوان	تعداد موجودی منابع	نشریات فارسی
43066	نسخه		
455	عنوان	رشد سالانه منابع	
644	نسخه		
16	عنوان	تعداد موجودی منابع	نشریات الکترونیکی فارسی
.	عنوان	رشد سالانه منابع	
2707	عنوان	تعداد موجودی منابع	نشریات غیرفارسی
18668	نسخه		
91	عنوان	رشد سالانه منابع	
.	نسخه		
11000	عنوان	تعداد موجودی منابع	نشریات الکترونیکی غیرفارسی
.	عنوان	رشد سالانه منابع	
270	عنوان	تعداد موجودی منابع	فیلم
.	نسخه		
.	عنوان	رشد سالانه منابع	
.	نسخه		
493	عنوان	تعداد موجودی منابع	نوار
.	نسخه		
.	عنوان	رشد سالانه منابع	
.	نسخه		
345	عنوان	تعداد موجودی منابع	میکروفیلم
.	نسخه		
.	عنوان	رشد سالانه منابع	

۰	نسخه		
18860	عنوان	تعداد موجودی منابع	میکروفیش
۰	نسخه		
۰	عنوان	رشد سالانه منابع	
۰	نسخه		
۲۰	عنوان	تعداد موجودی منابع	اسلاید
۰	نسخه		
۱۰	عنوان	رشد سالانه منابع	
۰	نسخه		
4366	عنوان	تعداد موجودی منابع	لوح فشرده
۸۲۲۸	نسخه		
275	عنوان	رشد سالانه منابع	
۰	نسخه		
4637	عنوان	تعداد موجودی منابع	نقشه
4996	نسخه		
۲۰	عنوان	رشد سالانه منابع	
۰	نسخه		

جدول ۴- فراوانی و درصد منابع کتابی کتابخانه‌های مؤسسات و مراکز تحقیقاتی بر حسب تعداد عنوان					
تعداد کتابخانه	تعداد منابع	کتاب‌های فارسی	درصد	کتاب‌های غیرفارسی	درصد
کمتر از ۱۰۰۰		۳	۶/۱	۲۵	۵۱
۱۰۰۰-۳۰۰۰		۲۶	۵۳/۱	۱۰	۲۰/۴
۳۰۰۰-۵۰۰۰		۱۱	۲۲/۴	۶	۱۲/۳
۵۰۰۰-۷۰۰۰		۴	۸/۲	۱	۲
بیش از ۷۰۰۰		۱	۲	۲	۴/۱
بدون پاسخ		۴	۸/۲	۵	۱۰/۲
جمع		۴۹	۱۰۰	۴۹	۱۰۰

اطلاعات گردآوری شده در جداول ۳ و ۴، تعداد ۳ کتابخانه (۶/۱ درصد) دارای کمتر از ۱۰۰۰ عنوان کتاب فارسی می‌باشند، این در حالی است که تعداد ۲۶ کتابخانه (۵۳/۱ درصد) بین ۱۰۰۰ - ۳۰۰۰ عنوان کتاب فارسی و تعداد ۱۱ کتابخانه (۲۲/۴ درصد) بین ۳۰۰۰-۵۰۰۰ عنوان کتاب فارسی و همچنین تعداد ۴ کتابخانه (۸/۲ درصد) بین ۵۰۰۰-۷۰۰۰ عنوان کتاب فارسی و تنها ۱ کتابخانه (۲ درصد) بیش از ۷۰۰۰ عنوان کتاب فارسی می‌باشد. ۴ کتابخانه (۸/۲ درصد) نیز به این پرسش پاسخی ندادند. رشد متوسط سالانه کتابهای فارسی در این کتابخانه‌ها ۱۸۵ عنوان برآورد شده است. تعداد کل کتابهای الکترونیکی فارسی در این کتابخانه‌ها ۱۱۴ عنوان می‌باشد که در ۴ کتابخانه (۸/۲ درصد) به ترتیب تعداد عنوان، پژوهشکده مهندسی جهاد کشاورزی با ۶۲ عنوان، موسسه تحقیقات ثبت و گواهی نهال و بذر با ۵۰ عنوان، مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی استان کردستان با ۲۳ عنوان و موسسه تحقیقات اصلاح و تهیه بذر چغندر با ۲ عنوان موجود هستند. همچنین اطلاعات این جداول بیانگر آن است که تعداد ۲۵ کتابخانه (۵۱ درصد) دارای کمتر از ۱۰۰۰ عنوان کتاب غیرفارسی می‌باشند، این در حالی است که تعداد ۱۰ کتابخانه (۲۰/۴ درصد) بین ۱۰۰۰ - ۳۰۰۰ عنوان کتاب غیرفارسی و تعداد ۶ کتابخانه (۱۲/۳ درصد) بین ۳۰۰۰-۵۰۰۰ عنوان کتاب غیرفارسی و همچنین تعداد ۱ کتابخانه (۲ درصد) بین ۵۰۰۰-۷۰۰۰ عنوان کتاب غیرفارسی و تنها ۲ کتابخانه (۴/۱ درصد) بیش از ۷۰۰۰ عنوان کتاب غیرفارسی می‌باشد. ۵ کتابخانه (۱۰/۲ درصد) نیز به این پرسش

پاسخی ندادند. رشد متوسط سالانه کتابهای غیر فارسی در این کتابخانه‌ها ۱۱۵ عنوان برآورد شده است. تعداد کل کتابهای الکترونیکی غیرفارسی در این کتابخانه‌ها ۴۰۲۰ عنوان می‌باشد.

جدول ۵- فراوانی و درصد نشریات ادواری فارسی و غیرفارسی کتابخانه‌های مؤسسات و مراکز تحقیقاتی بر حسب تعداد عنوان				
تعداد کتابخانه	نشریات فارسی	درصد	نشریات غیرفارسی	درصد
کمتر از ۵۰	۱۶	۳۲/۷	۱۴	۲۸/۷
۵۰-۱۰۰	۱۵	۳۰/۶	۰	۰
۱۰۰-۱۵۰	۲	۴/۱	۱	۲
۱۵۰-۲۰۰	۰	۰	۰	۰
۲۰۰-۲۵۰	۲	۴/۱	۰	۰
۲۵۰-۳۰۰	۱	۲	۱	۲
بیش از ۳۰۰	۰	۰	۳	۶/۱
بدون پاسخ	۱۳	۲۶/۵	۳۰	۶۱/۲
تعداد	۴۹	۱۰۰	۴۹	۱۰۰

از انواع منابع اطلاعاتی موجود در کتابخانه‌های تخصصی که بسیار مورد مراجعه جامعه استفاده‌کننده، به‌ویژه جامعه پژوهشگران و پژوهشگران قرار می‌گیرد، نشریات را می‌توان نام برد. این نوع از منابع اطلاعاتی به دلیل تازگی مقالات درج شده در آنها و نیز منابع مالی قابل توجهی که صرف اشتراک آنها می‌شود از جایگاه خاصی برخوردار است. به علاوه، غالب کتابخانه‌ها به دلیل افزایش هزینه اشتراک سالانه نشریات و نیاز روز افزون پژوهشگران به محتوای اطلاعاتی این نوع منابع معمولاً در تهیه و یا تمدید اشتراک سالانه با مشکل مواجه‌اند. بر اساس اطلاعات جمع‌آوری شده در جدول ۳ و ۵، تعداد ۱۶ کتابخانه (۳۲/۷ درصد) دارای کمتر از ۵۰ عنوان نشریه فارسی می‌باشند، این درحالی است که تعداد ۱۵ کتابخانه (۳۰/۶ درصد) دارای بین ۵۰-۱۰۰ عنوان، تعداد ۲ کتابخانه (۴/۱ درصد) بین ۱۰۰-۱۵۰ عنوان، تعداد ۲ کتابخانه (۴/۱ درصد) بین ۱۵۰-۲۰۰ عنوان و تنها ۱ کتابخانه (۲ درصد) بین ۲۰۰-۳۰۰ عنوان نشریه فارسی می‌باشند. ۱۳ کتابخانه (۲۶/۵ درصد) نیز به این پرسش پاسخی ندادند. همچنین اطلاعات مندرج در این جداول حاکی از آن است که تعداد ۱۴ کتابخانه (۲۸/۶ درصد) دارای کمتر از ۵۰ عنوان نشریه غیرفارسی می‌باشند، این درحالی است که تنها تعداد ۱ کتابخانه (۲ درصد) دارای بین ۵۰-۱۰۰ عنوان و ۳ کتابخانه (۶/۱) بیش از ۳۰۰ عنوان نشریه غیرفارسی دارند. ۳۰ کتابخانه (۶۱/۲ درصد) نیز به این پرسش پاسخی ندادند. کتابخانه موسسه تحقیقات واکسن و سرم‌سازی رازی با ۸۵۰ عنوان نشریه غیرفارسی و موسسه تحقیقات گیاه‌پزشکی کشور با ۸۲۴ عنوان به ترتیب رتبه اول و دوم را از نظر موجودی این منبع اطلاعاتی دارند. هیچکدام از کتابخانه‌ها دارای نشریات فارسی الکترونیکی نیستند. از آنجایی که تمامی کتابخانه‌های مؤسسات و مراکز تحقیقاتی از طریق کتابخانه دیجیتال کشاورزی به نشریات غیرفارسی الکترونیکی دسترسی دارند تعداد این نشریات قابل دسترس در هر یک از این کتابخانه‌ها ۱۱۰۰۰ عنوان است.

از نظر مواد دیداری و شنیداری: تعداد کل موجودی فیلم در کتابخانه‌های مؤسسات و مراکز تحقیقاتی ۲۷۰ عنوان می‌باشد که این تعداد در ۸ موسسه و مرکز (۱۶/۳ درصد) موجود است. ۴۱ کتابخانه (۸۳/۷ درصد) فاقد فیلم در مجموعه کتابخانه هستند. بر اساس اطلاعات مندرج در جدول، تعداد کتابخانه‌هایی که کمتر از ۳۵ عنوان فیلم دارند ۶ کتابخانه (۱۲/۲ درصد) و کتابخانه‌هایی که بین ۳۵-۱۰۰ عنوان فیلم دارند ۲ کتابخانه (۴/۱ درصد) می‌باشند. مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی خراسان رضوی با تعداد ۱۰۰ عنوان فیلم غنی‌ترین کتابخانه در این مورد می‌باشد. تعداد کل موجودی نوار در کتابخانه‌های مورد بررسی ۴۹۳ عنوان است که در ۹ کتابخانه (۱۸/۴ درصد) موجود است. ۴۰ موسسه و مرکز (۸۱/۶ درصد) فاقد نوار در مجموعه کتابخانه خود هستند. تعداد ۶ کتابخانه (۱۲/۲ درصد) کمتر از ۳۰ عنوان نوار و تعداد ۳ کتابخانه (۶/۱ درصد) بین ۳۰-۷۰ نوار در مجموعه خود هستند. مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی خراسان رضوی با تعداد ۳۰۰ عنوان نوار غنی‌ترین

کتابخانه در این مورد می‌باشد. از نظر میکروفیلم ۴۸ کتابخانه (۹۸ درصد) فاقد این منبع اطلاعاتی هستند و تنها موسسه تحقیقات شیلات با ۳۴۵ عنوان حلقه میکروفیلم غنی‌ترین کتابخانه در این مورد می‌باشد. همچنین این مرکز دارای ۱۸۰۰۰ عنوان میکروفیلم است و مرکز تحقیقات بررسی مسائل روستایی با ۴۳۰ عنوان در رتبه بعدی قرار دارد، ۴۷ موسسه و مرکز (۹۵/۹ درصد) دیگر فاقد این منبع اطلاعاتی هستند. تنها موسسه‌ای که دارای اسلاید در مجموعه خود می‌باشد موسسه تحقیقات ثبت و گواهی بذر و نهال با ۲۰ عنوان است. بدین ترتیب استفاده از این منابع به شدت در کتابخانه‌های تحقیقاتی ناچیز بوده و به ویژه عدم وجود این منابع در بسیاری از کتابخانه‌ها قابل تعمق است.

پرسش ۳. میزان بودجه اختصاص یافته برای تهیه منابع اطلاعاتی در کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی تابعه سازمان چقدر است؟

در جدول ۶-۸ و نمودار ۱ وضعیت کتابخانه‌های مورد بررسی از نظر دارا بودن بودجه ریالی ارائه شده است.

تعداد کتابخانه	بودجه ریالی (هزار ریال)	۱۳۸۵	درصد	۱۳۸۶	درصد
کمتر از ۱۰۰۰۰		۵	۱۰/۲	۶	۱۲/۳
۱۰۰۰۰-۳۰۰۰۰		۲۳	۴۶/۹	۲۶	۵۳/۱
۳۰۰۰۰-۵۰۰۰۰		۱	۲	۳	۶/۱
بیش از ۵۰۰۰۰		۱	۲	۱	۲
بدون پاسخ		۱۹	۳۸/۸	۱۳	۲۶/۵
تعداد		۴۹	۱۰۰	۴۹	۱۰۰

یکی از عوامل اساسی در کتابخانه‌های به‌ویژه کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی به منظور رفع نیازهای اطلاعاتی متنوع و بالا، در اختیار داشتن و جذب منابع مالی مورد نیاز متناسب با افزایش سالانه بهای منابع علمی می‌باشد. به‌علاوه، در اختیار داشتن بودجه مستقل موجب افزایش کارایی در کتابخانه‌ها می‌شود (زمانی‌نژاد، ۱۳۷۷).

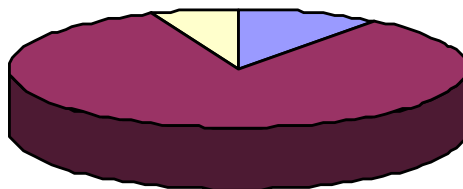
با استناد به داده‌های جدول ۶ می‌توان چنین اظهار داشت که در سال ۱۳۸۵ تعداد ۲۳ کتابخانه (۴۶/۹ درصد) بین ۱۰ تا ۳۰ میلیون ریال بودجه برای تأمین منابع علمی مورد نیاز خود داشتند. تنها تعداد ۱ کتابخانه (۲ درصد) بین ۳۰ تا ۵۰ میلیون ریال و همچنین تنها ۱ کتابخانه (۲ درصد) از میزان بودجه بیش از ۵۰ میلیون ریال در سال برخوردارند. در این میان تعداد ۵ کتابخانه (۱۰/۲ درصد) میزان بودجه سالانه خود را کمتر از ۱۰ میلیون ریال بیان نمودند. تعداد ۱۹ کتابخانه (۳۸/۸ درصد) به این پرسش پاسخی ندادند. در سال ۱۳۸۶ تعداد ۲۶ کتابخانه (۵۳/۱ درصد) بین ۱۰ تا ۳۰ میلیون ریال بودجه برای تأمین منابع علمی مورد نیاز خود داشتند. تعداد ۳ کتابخانه (۶/۱ درصد) بین ۳۰ تا ۵۰ میلیون ریال تعداد ۳ کتابخانه (۶/۱ درصد) بین ۳۰ تا ۵۰ میلیون ریال و همچنین تنها ۱ کتابخانه (۲ درصد) از میزان بودجه بیش از ۵۰ میلیون ریال در سال برخوردارند. ۱۳ کتابخانه (۲۶/۵ درصد) نیز از بیان میزان بودجه سالانه خودداری نموده‌اند.

بودجه اختصاصی مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی		درآمدهای اختصاصی موسسه/مرکز		بودجه مستقل موسسه/سازمان		تعداد موسسات و مراکز تحقیقاتی
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۶۷/۳٪	۳۳	۶/۲٪	۳	۲۶/۵٪	۱۳	۴۹

اطلاعات جدول ۷ نشانگر آن است که تعداد ۳۳ کتابخانه (۶۷/۳ درصد) از کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی از طریق بودجه اختصاصی مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی به تهیه منابع اطلاعاتی مورد نیاز خود اقدام می‌کنند. تعداد

۱۳ کتابخانه (۲۶/۵ درصد) از طریق بودجه مستقل موسسه/ سازمان و تعداد ۳ کتابخانه (۶/۲ درصد) نیز از طریق درآمدهای اختصاصی موسسه/مرکز جهت تامین منابع اطلاعاتی اقدام می‌کنند.

بلی ۱۰/۲٪ بی‌پاسخ ۶/۱٪

خیر ۸۳/۷٪

نمودار ۱. توزیع فراوانی کافی بودن میزان بودجه برای مجموعه‌سازی در کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی

اطلاعات مندرج در نمودار ۱ حاکی از آن است که تعداد ۵ کتابخانه (۱۰/۲ درصد) از کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی بودجه تهیه منابع اطلاعاتی را کافی، تعداد ۴۱ کتابخانه (۸۳/۷ درصد) میزان بودجه را ناکافی و تعداد ۳ مورد (۶/۱ درصد) نیز به این سوال پاسخ نداده‌اند.

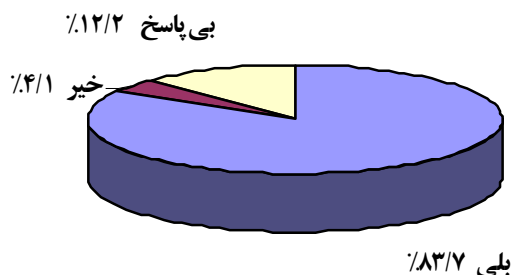
تعداد کتابخانه‌ها / تعداد منابع	کتاب	درصد	مجلات	درصد	مواد غیرکتابی	درصد	لوازم و تجهیزات	درصد	سایر	درصد
کمتر از ۱۰ درصد	۰	۰	۱۰	۲۰/۴	۹	۱۸/۴	۲	۴/۱	۵	۱۰/۲
۱۰-۲۰	۰	۰	۴	۸/۲	۵	۱۰/۲	۵	۱۰/۲	۱	۲
۲۰-۵۰	۵	۱۰/۲	۰	۰	۱	۲	۲	۴/۱	۰	۰
۵۰-۸۰	۹	۱۸/۴	۱	۲	۰	۰	۱	۲	۰	۰
۸۰-۱۰۰	۲۰	۴۰/۸	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
بدون پاسخ	۱۵	۳۰/۶	۳۴	۶۹/۴	۳۴	۶۹/۴	۳۹	۷۹/۶	۴۳	۸۷/۸
تعداد	۴۹	۱۰۰	۴۹	۱۰۰	۴۹	۱۰۰	۴۹	۱۰۰	۴۹	۱۰۰

داده‌های جدول ۸ بیانگر این مطلب است که تعداد ۲۰ کتابخانه (۴۰/۸ درصد) بین ۸۰ تا ۱۰۰ درصد بودجه خود را صرف خرید کتاب می‌کنند.

در واقع این جدول گویای این مسئله می‌باشد که میزان بودجه اختصاصی به کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی کفاف خرید کتابهای آن کتابخانه نمی‌باشد و دیگر اقلام منابع اطلاعاتی از حداقل میزان بودجه برخوردارند.

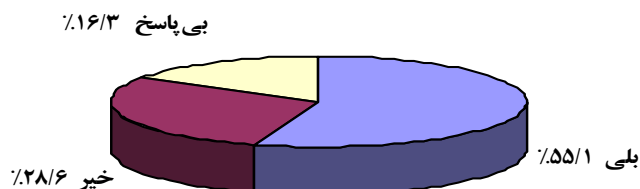
پرسش ۴. چه تعداد از کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی تابعه سازمان به اینترنت با آی.پی مستقل دسترسی دارند؟

در نمودار ۲ و ۳، وضعیت کتابخانه‌ها از نظر دارا بودن اینترنت و اینترنت مستقل ارائه شده است.

نمودار ۲. توزیع فراوانی دسترسی به اینترنت در کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی

اطلاعات مندرج در نمودار ۲ حاکی از آن است که ۸۳/۷ درصد کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی (۴۱ کتابخانه) به اینترنت دسترسی دارند. ۴/۱ درصد (۲ کتابخانه) کتابخانه‌ها امکان دسترسی به اینترنت ندارند و ۱۲/۲ درصد (۶ کتابخانه) پاسخ‌دهندگان به این پرسش پاسخی نداده‌اند.

نمودار ۳. توزیع فراوانی دسترسی به اینترنت با IP مستقل (Valid) در کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی

اطلاعات مندرج در نمودار ۳ نمایانگر آن است که تعداد ۲۷ کتابخانه (۵۵/۱ درصد) کتابخانه‌های موسسات و مراکز به اینترنت با آی.پی مستقل دسترسی دارند. و تعداد ۱۴ کتابخانه (۲۸/۶ درصد) از این امکان برخوردار نیستند. تعداد ۸ کتابخانه (۱۶/۳ درصد) از کتابخانه‌ها به این پرسش پاسخی نداده‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

۱. فقدان " نیروی انسانی متخصص " در مجموعه‌سازی کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی

یافته‌های پژوهش نشانگر آن است از تعداد کل ۹۶ نفر افراد شاغل در کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی مورد مطالعه، کل افراد با تخصص کتابداری از فوق‌دیپلم تا فوق‌لیسانس ۳۶ نفر (۳۷/۵ درصد) می‌باشند. از تعداد ۴۹ کتابخانه ۲۹ کتابخانه (۵۹/۲ درصد) دارای کتابدار در امور مجموعه‌سازی می‌باشند و تعداد ۲۰ کتابخانه (۴۰/۸ درصد) نیز فاقد نیروی شاغل در امر مجموعه‌سازی هستند. تعداد ۱۰ کتابخانه (۲۳/۳ درصد) نیز اعلام نمودند که کل امور کتابخانه را تنها ۱ نفر اداره می‌کند. با توجه به اینکه در بخش مجموعه‌سازی فرآیندهای نیازسنجی اطلاعات، شناسایی جامعه کتابخانه، انتخاب و وجین منابع اطلاعاتی، سفارش و خدمات تحویل مدرک، اشتراک منابع و امانت بین کتابخانه و ... انجام می‌گیرد وجود این بخش یا افرادی که به امور تخصصی آن می‌پردازند ضروری می‌باشد.

از آنجائیکه موارد محاسبه تعداد کتابداران متخصص و کمک متخصص در کتابخانه‌های تخصصی بر اساس معیارهای موجود در کتاب استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران، تعداد کل مدرک موجود در مجموعه، افزایش سالانه مجموعه و تعداد کاربران بالفعل ذکر شده است از این عوامل می‌توان برای لازمه وجود بخش مجموعه‌سازی یا تعداد افرادی که در این امر فعالیت می‌کنند استفاده نمود.

۲. کمبود منابع اطلاعاتی موجود در کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی

بر اساس اطلاعات گردآوری شده، تعداد ۳ کتابخانه (۶/۱ درصد) دارای کمتر از ۱۰۰۰ عنوان کتاب فارسی می‌باشند، این در حالی است که تعداد ۲۶ کتابخانه (۵۳/۱ درصد) بین ۱۰۰۰-۳۰۰۰ عنوان کتاب فارسی و تعداد ۱۱ کتابخانه (۲۲/۴ درصد)

بین ۳۰۰۰-۵۰۰۰ عنوان کتاب فارسی و همچنین تعداد ۴ کتابخانه (۸/۲ درصد) بین ۵۰۰۰-۷۰۰۰ عنوان کتاب فارسی و تنها ۱ کتابخانه (۲ درصد) بیش از ۷۰۰۰ عنوان کتاب فارسی می‌باشد. تعداد ۲۵ کتابخانه (۵۱ درصد) دارای کمتر از ۱۰۰۰ عنوان کتاب غیرفارسی می‌باشند، این درحالی است که تعداد ۱۰ کتابخانه (۲۰/۴ درصد) بین ۱۰۰۰-۳۰۰۰ عنوان کتاب غیرفارسی و تعداد ۶ کتابخانه (۱۲/۳ درصد) بین ۳۰۰۰-۵۰۰۰ عنوان کتاب غیرفارسی و همچنین تعداد ۱ کتابخانه (۲ درصد) بین ۵۰۰۰-۷۰۰۰ عنوان کتاب غیرفارسی و تنها ۲ کتابخانه (۴/۱ درصد) بیش از ۷۰۰۰ عنوان کتاب غیرفارسی می‌باشد.

تعداد ۱۶ کتابخانه (۳۲/۷ درصد) دارای کمتر از ۵۰ عنوان نشریه فارسی می‌باشند، این درحالی است که تعداد ۱۵ کتابخانه (۳۰/۶ درصد) دارای بین ۵۰-۱۰۰ عنوان، تعداد ۲ کتابخانه (۴/۱ درصد) بین ۱۰۰-۱۵۰ عنوان، تعداد ۲ کتابخانه (۴/۱ درصد) بین ۲۰۰-۲۵۰ عنوان و تنها ۱ کتابخانه (۲ درصد) بین ۲۵۰-۳۰۰ عنوان نشریه فارسی می‌باشند. ۱۳ کتابخانه (۲۶/۵ درصد) نیز به این پرسش پاسخی ندادند.

همچنین بر اساس یافته‌های پژوهش تعداد ۱۴ کتابخانه (۲۸/۶ درصد) دارای کمتر از ۵۰ عنوان نشریه غیرفارسی می‌باشند، این درحالی است که تنها تعداد ۱ کتابخانه (۲ درصد) دارای بین ۱۰۰-۱۵۰ عنوان و ۳ کتابخانه (۶/۱ درصد) بیش از ۳۰۰ عنوان نشریه غیرفارسی دارند. ۳۰ کتابخانه (۶۱/۲ درصد) نیز به این پرسش پاسخی ندادند.

از نظر مواد دیداری و شنیداری: تعداد کل موجودی فیلم در کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی ۲۷۰ عنوان می‌باشد که این تعداد در ۸ موسسه و مرکز (۱۶/۳ درصد) موجود است. تعداد کل موجودی نوار در کتابخانه‌های مورد بررسی ۴۹۳ عنوان است که در ۹ کتابخانه (۱۸/۴ درصد) موجود است. از نظر میکروفیلم و اسلاید تنها یک کتابخانه دارای میکروفیلم و یک کتابخانه نیز دارای اسلاید در مجموعه خود می‌باشد. بدین ترتیب استفاده از این منابع به شدت در کتابخانه‌های تحقیقاتی ناچیز بوده و به ویژه عدم وجود این منابع در بسیاری از کتابخانه‌ها قابل تعمق است.

۳. کمبود بودجه اختصاصی در کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی

یکی از عوامل اساسی در کتابخانه‌ها به‌ویژه کتابخانه‌های مؤسسات و مراکز تحقیقاتی به منظور رفع نیازهای اطلاعاتی متنوع و بالا، در اختیار داشتن و جذب منابع مالی مورد نیاز متناسب با افزایش سالانه بهای منابع علمی می‌باشد. به‌علاوه، در اختیار داشتن بودجه مستقل موجب افزایش کارایی در کتابخانه‌ها می‌شود (زمانی‌نژاد، ۱۳۷۷).

بر اساس داده‌های گردآوری شده در سال ۱۳۸۶ تعداد ۲۶ کتابخانه (۵۳/۱ درصد) بین ۱۰ تا ۳۰ میلیون ریال بودجه برای تأمین منابع علمی مورد نیاز خود داشتند. تعداد ۳ کتابخانه (۶/۱ درصد) بین ۳۰ تا ۵۰ میلیون ریال و همچنین تنها ۱ کتابخانه (۲ درصد) از میزان بودجه بیش از ۵۰ میلیون ریال در سال برخوردارند. ۱۳ کتابخانه (۲۶/۵ درصد) نیز از بیان میزان بودجه سالانه خودداری نموده‌اند. تعداد ۳۳ کتابخانه (۶۷/۳ درصد) از کتابخانه‌های مؤسسات و مراکز تحقیقاتی از طریق بودجه اختصاصی مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی به تهیه منابع اطلاعاتی مورد نیاز خود اقدام می‌کنند. تعداد ۱۳ کتابخانه (۲۶/۵ درصد) از طریق بودجه مستقل موسسه/سازمان و تعداد ۳ کتابخانه (۶/۲ درصد) نیز از طریق درآمدهای اختصاصی موسسه/مرکز جهت تأمین منابع اطلاعاتی اقدام می‌کنند. تعداد ۴۱ کتابخانه (۸۳/۷ درصد) بیان داشتند میزان بودجه برای تهیه منابع اطلاعاتی کافی نمی‌باشد.

بر اساس یافته‌های پژوهش در واقع میزان بودجه اختصاصی به کتابخانه‌های مؤسسات و مراکز تحقیقاتی کفاف خرید کتاب‌های آن کتابخانه را نمی‌کند و دیگر اقلام منابع اطلاعاتی از حداقل میزان بودجه برخوردارند. در کتابخانه‌های مؤسسات و مراکز تحقیقاتی معمولاً مسائل مربوط به امور مالی کتابخانه توسط امور مالی سازمان یا امور مالی مؤسسات و مراکز تحقیقاتی انجام می‌گیرد. در صورتی که تهیه و تنظیم بودجه به‌طور مستقیم برعهده کتابدار و مسئولان کتابخانه است؛ و به همین سبب کتابداران به ندرت از کم و کیف بودجه کتابخانه خود اطلاع دارند. بدیهی است که شرکت کتابداران مسئول در تنظیم بودجه، و سپس نظارت بر مصرف آن، در ارتقاء توان مدیریتی کتابخانه‌ها نقش بسیار مؤثری دارد.

۴. دسترسی به اینترنت در کتابخانه‌های مؤسسات و مراکز تحقیقاتی

با ظهور پدیده اینترنت بخش مجموعه‌سازی کتابخانه‌ها مانند دیگر بخش‌های کتابخانه دچار تحول شده است. کتابداران با استفاده از سیستم‌های خرید پیوسته دیگر نیازی به حضور فیزیکی در جریان انتخاب و تهیه کتاب ندارند. بلکه تنها با استفاده

از یک حساب اعتباری و با در اختیار داشتن امکانات سخت‌افزاری لازم از یک سو و با شناخت یک کارگزار معتبر کار انتخاب و سفارش خود را انجام می‌دهند.

در حال حاضر بسیاری از مجلات و روزنامه‌ها دارای سایت اطلاع‌رسانی بر روی اینترنت هستند که با برقراری دسترسی به اینترنت، پژوهشگران و دیگر کاربران می‌توانند به صورت روزانه از آخرین تحقیق‌ها و اخبار مطلع شوند. از سوی دیگر سایت‌های خرید کتاب بسیار متنوعی در چند ساله اخیر ایجاد شده‌اند که علاوه بر ارائه مشخصات کتب، امکان سفارش پیوسته را فراهم می‌نمایند. بدین ترتیب بعد از انتخاب منابع کتابخانه‌ای می‌توان به یکی از این سایت‌ها وصل شد و کتب مورد نظر خود را جستجو نموده در صورت وجود، سفارش داد. هنوز به ندرت می‌توان از مزایای استفاده از کارت‌های اعتباری در ایران بهره‌مند شد لیکن می‌شود با ارسال وجه به حساب کارگزار یا ناشر و ارسال پستی یا الکترونیکی فیش پرداخت، روند دریافت را به جریان انداخت.

یافته‌های پژوهش نشانگر آن است که ۸۳/۷ درصد کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی (۴۱ کتابخانه) به اینترنت دسترسی دارند. ۴/۱ درصد (۲ کتابخانه) کتابخانه‌ها امکان دسترسی به اینترنت ندارند. تعداد ۲۷ کتابخانه (۵۵/۱ درصد) از کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی به اینترنت با آی.پی مستقل دسترسی دارند. تعداد ۱۴ کتابخانه (۲۸/۶ درصد) از کتابخانه‌ها از این امکان برخوردار نیستند. براساس اطلاعات فوق در دسترسی به اینترنت کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی در موقعیت مطلوبی قرار دارند. با گسترش اینترنت و شبکه‌های اطلاعاتی بیش‌تر ناشران برای مقابله با مشکلات و نارسایی‌های موجود در فرایند چاپ و توزیع نشریات، محتوای مجلات خود را در قالب‌های الکترونیکی عرضه کنند. به همین دلیل بسیاری از سازمان‌ها و دانشگاه‌ها اقدام به خرید منابع اطلاعاتی به صورت متمرکز و در قالب کنسرسیوم‌ها یا شبکه‌های موجود نمودند. در مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی از سال ۱۳۸۶ نظام اشتراک الکترونیک تحت وب منابع اطلاعاتی غیرفارسی کشاورزی (کتابخانه دیجیتال کشاورزی) راه‌اندازی شد. هدف از ایجاد این خدمات، دسترسی سریع محققین بخش کشاورزی به غنی‌ترین و ارزشمندترین گنجینه منابع الکترونیکی غیر فارسی در حوزه کشاورزی و علوم وابسته است.

پیشنهادات

۱. جذب نیروی انسانی متخصص در کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی بر اساس استاندارد

کتابخانه‌های تخصصی

برای آنکه کتابخانه‌های تخصصی بتواند رسالت خود را به مطلوب‌ترین وجه ممکن به انجام رساند و خدماتی متناسب با برنامه‌ها و اهداف سازمان مادر ارائه دهند، لازم است از خدمات کتابداران متخصص، ورزیده و علاقمند بهره‌مند گردند. (تعاونی و دیگران، ۱۳۸۰) پیشنهاد می‌شود نیروی انسانی در کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی بر اساس استاندارد کتابخانه‌های تخصصی مورد بررسی و اجرا قرار گیرد.

۲. استاندارد اندازه مجموعه کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی بر اساس استاندارد کتابخانه‌های تخصصی

کتابخانه تخصصی، به عنوان مهم‌ترین منبع اطلاعاتی و پژوهشی جامعه علمی خود، باید مجموعه‌ای متوازن و سازمان یافته در رشته‌های مربوط و هماهنگ با اهداف و برنامه‌های سازمان مادر فراهم آورد. این مجموعه باید حاوی تازه‌ترین اطلاعات و مدارک موجود در اشکال مختلف چاپی یا غیرچاپی (کتاب، نسخه خطی، نشریه ادواری، جزوه، نقشه، نمودار، میکروفیلم، میکروفیش، پایان‌نامه، بریده‌جراید، صفحه، نوار صوتی، ناوریدئو، فیلم، عکس، اسلاید، نرم‌افزار کامپیوتری، انواع رسانه‌های الکترونیکی و جز آن) باشد. (تعاونی و دیگران، ۱۳۸۰). با توجه به یافته‌های پژوهش تعداد منابع موجود در کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی از وضعیت مطلوبی برخوردار نیستند. تعداد منابع اطلاعاتی موجود در مجموعه این کتابخانه‌ها باید مطابق استاندارد کتابخانه‌های تخصصی محاسبه شود بر همین اساس استاندارد چهارم کتابخانه‌های تخصصی که به این امر می‌پردازد پیشنهاد می‌شود.

۳. اختصاص میزان بودجه کافی در کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی بر اساس استاندارد

کتابخانه‌های تخصصی

استفاده‌کنندگان فاقد دیدگاه جامع هستند. هر گروه از استفاده‌کنندگان فقط نیازهای خاص و اغلب مقطعی خود را در نظر دارند. اگر بودجه محدود باشد می‌باید سهم ویژه‌ای برای هر گروه استفاده‌کننده در نظر گرفت و قطعا هیچ شخصی ذیصلاح‌تر از مدیر کتابخانه برای تقسیم بودجه نیست، زیرا وی نیازهای جامعه استفاده‌کنندگان خود را در بلندمدت در نظر می‌گیرد. به این منظور رعایت بی‌طرفی برای کتابدار چه در امر انتخاب و چه در سایر موارد یک اصل است. (روشن‌بین، ۱۳۸۷). کتابخانه تخصصی باید از بودجه کافی، مستقل، و متناسب با هدفها و وظایف مدون و مصوب خود برخوردار باشد تا بتواند نیازهای اطلاعاتی جامعه استفاده‌کننده را به راحتی برآورده سازد. (تعاونی و دیگران، ۱۳۸۰).

بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر از آنجایی که درصد زیادی از کتابخانه‌های مورد پژوهش از میزان بودجه کافی برخوردار نمی‌باشند پیشنهاد می‌شود میزان بودجه اختصاصی کتابخانه‌های موسسات و مراکز تحقیقاتی مطابق استاندارد کتابخانه‌های تخصصی محاسبه شود.

۴. استفاده از نظام اشتراک الکترونیک تحت وب منابع اطلاعاتی غیرفارسی کشاورزی سازمان تحقیقات،

آموزش و ترویج کشاورزی

با گسترش اینترنت و شبکه‌های اطلاعاتی بیش‌تر ناشران برای مقابله با مشکلات و نارسایی‌های موجود در فرایند چاپ و توزیع نشریات، محتوای مجلات خود را در قالب‌های الکترونیکی عرضه کنند. مجلات الکترونیکی فرصت‌ها و امکانات بیشتر، بهتر، جذاب‌تر و تازه‌تری را برای مجموعه‌سازی و افزایش سرعت و کیفیت خدمات اطلاع‌رسانی در اختیار کتابخانه‌ها و بالاخص کتابخانه‌های دانشگاهی و تخصصی که کاربران آنها را اغلب افراد متخصص تشکیل می‌دهند، قرار می‌دهد. به همین منظور استفاده از نظام اشتراک الکترونیک تحت وب منابع اطلاعاتی غیرفارسی کشاورزی سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی در این کتابخانه‌ها پیشنهاد می‌گردد.

منابع و ماخذ

آشور، محمد صالح (۱۹۹۱). ارزشیابی مجموعه‌های کتابخانه‌های دانشگاهی سعودی بر اساس استاندارد Acri. ترجمه محسن نوکاریزی. فصلنامه پیام کتابخانه، سال دوم، شماره چهارم.

اعظمی ساردویی، محمد (۱۳۷۸). بررسی وضعیت کتابخانه‌های تابعه دانشگاه علوم پزشکی کرمان و مقایسه آن با استانداردهای معتبر دانشگاهی. فصلنامه پیام کتابخانه، شماره ۳۴، پاییز.

تعاونی، شیرین و دیگران (۱۳۸۰). استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی ایران. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران. ترکیان تبار، منصور، ابوالفضل میرمحمد مکی و بهمن زندی. ۱۳۸۷. بررسی وضعیت کتابخانه‌های دانشگاهی منطقه پنج دانشگاه آزاد اسلامی و ارائه راهکارهای عملی جهت بهبود وضع موجود. فصلنامه کتاب، دوره نوزدهم، شماره ۴ (۷۶).

حقیقی، محمود (۱۳۷۲). ارزیابی مجموعه کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران. فصلنامه پیام کتابخانه، سال سوم، شماره اول. رادمهر، علی (۱۳۸۵). امکان‌سنجی ایجاد شبکه کتابشناختی کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی. پایان‌نامه دکتری. دانشگاه شیراز.

روشن‌بین، فروز. (۱۳۷۸). مدیریت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی تخصصی. تهران: صنم.

سیف، مینا. (۱۳۷۳). بررسی وضعیت انتخاب مواد چاپی غیرفارسی در دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علوم پزشکی ایران.

شعبانی، احمد (۱۳۷۷). بررسی مجموعه‌سازی کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های ایران و الگوهای مناسب برای آن. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد، واحد علوم و تحقیقات.

شعبیب زاده، مهری (۱۳۷۷). طرح پیشنهادی شبکه اطلاع‌رسانی برای کتابخانه‌های تحت پوشش سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.

شهمیرزادی، طیبه (۱۳۸۴). طرح جامع توسعه کتابخانه‌های عمومی. پروژه شماره (۳): فراهم‌آوری و مجموعه‌سازی. تهران: موسسه فرهنگی هنری عصر توسعه دانش.

صیامیان، حسن (۱۳۷۳). بررسی وضعیت نیروی انسانی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور و مقایسه آنها با استاندارد نیروی انسانی ACRL. پایان نامه کارشناسی‌ارشد. دانشگاه علوم پزشکی ایران.

ملکی، مهناز و احمد شعبانی (۱۳۸۵). بررسی وضعیت کتابخانه‌های تخصصی استان اصفهان و ارائه راهکارهای مناسب. تهران. فصلنامه کتاب، دوره هفدهم، شماره اول.

نصیری، ماریا؛ عصاره، فریده (۱۳۸۳). مقایسه کتابخانه‌های واحدهای دانشگاهی منطقه شش دانشگاه آزاد اسلامی با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران. کتابداری. دوره: ۳۸، شماره: ۴۲، پائیز و زمستان. ص. ۷۷ تا ۹۸.

هاشمیان، محمدرضا (۱۳۸۲). ارزیابی کتابخانه‌های بیمارستانی دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران، تهران و شهید بهشتی براساس استانداردهای موجود [پایان‌نامه]. استاد راهنما علیرضا هویدا؛ استاد مشاور معصومه خوشکام. تهران: دانشگاه علوم پزشکی ایران، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی .

Nzotta , Briggs C. (1985). "Collection development resources and procedures in Nigerian public libraries." *Collection Management* ,7 (1) 13-23, Spring